

A ROMÁN–MAGYAR KAPCSOLATOK ALAKULÁSÁNAK KILÁTÁSAI ÉS A FRANCIA–NÉMET MEGBÉKÉLÉSI MODELL

A román–magyar kapcsolatok kilátásaira, várható alakulására vonatkozó kérdést több szempontból föl lehet vetni. Meg lehet vizsgálni a problémát a két ország *belpolitikai* viszonyaira gyakorolt hatás szempontjából, különös tekintettel arra, hogy a közös múlt még feldolgozatlan kérdései és az ezzel kapcsolatos előítéletek milyen veszélyt jelentenek a demokrácia konszolidációjának folyamatára nézvést, milyen esély van arra, hogy ezeket a vitás kérdéseket egyes politikai erők önös célok érdekében kiaknázhassák. Lehet foglalkozni a kérdéssel a *regionális biztonságra* gyakorolt hatás oldaláról, megvizsgálván a két ország viszonyának alakulását az 1989-es fordulatot követően, valamint azt, hogy ennek a viszonynak az alakulásában milyen szerepet játszott a geopolitika, mekkora befolyásuk volt a különböző nemzetközi szervezeteknek. És végül föl lehet vetni a kérdést a középre szorult, ez idő szerint még másfél millió lelket számláló, ám rohamosan fogyatkozó *romániai magyarság* nézőpontjából, és – ezzel szoros összefüggésben – a romániai társadalom többkultúrjúságának a fenntarthatósága felől közelítve meg a problémát.

Indoklás

Az a kezdeményezés, amely e kötetben közreadott állásfoglalásokat létrehívta, ez utóbbi megközelítéshez áll a legközelebb: a romániai társadalom kulturális gazdagsága és a romániai magyarság nem túl biztató kisebbségpolitikai kilátásai iránti elkötelezettség és aktivizmus áll a jellegzetesen civil társadalmi kezdeményezés hátterében. Ami nem jelenti természetesen, hogy a kezdeményezők számára közömbös volna a fölvetett kérdésnek a belső demokrácia kilátásaira, illetve a regionális biztonságra gyakorolt hatása. Ellenkezőleg, a kezdeményezés egyik cáfolatra váró, ám lehetőségként eleve ki nem zárható hipotézise, hogy a román–magyar államközi kapcsolatok megnyugtató révbejutásának – és ezzel egy időben a két ország demokratikus konszolidációjának és a regionális biztonság megerősödésének – voltaképpen *feltétele* a romániai magyarság elszivárgása, politikai tényezőként való fokozatos felszámolódása. A Pro Európa Liga és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontjának közös szervezésében sorra került ankét többek között annak próbált utánajárni, hogy a román–magyar államközi kapcsolatok alakulásának vannak-e olyan szellemi tartalékai, amelyek képesek lehetnének életképes alternatívát kínálni a nemzetállami logikák rivalizálásához képest,

amelynek hangsúlyos érvényesülése ez idő szerint meglehetősen markánsan vetíti előre ezt a fajta „megoldást”.

A két civil szervezet úgy látja, hogy az elmúlt 80 esztendő során Románia társadalma etnikai, nyelvi és kulturális szempontból erőteljes homogenizációs folyamaton ment át, amelynek következtében a kisebbségek hivatalos részaránya a lakosság egészéhez viszonyítva közel egyharmadára csökkent: míg 1930-ban 30% körül volt, 2002-re 10%-ra esett vissza. Ennek a folyamatnak az okai természetesen összetettek: szerepe volt benne a zsidóüldözések és a Holokausztnak, a második világháború lezárultát követően a németiséget sújtó kollektív bűnösség ideológiájának, és végül a romániai kommunizmus nacionalizmussal ötvözött évtizedei alatt az állampolitika rangjára emelt kisebbségellenes és homogenizációs politikáknak. Minekutána a romániai zsidó közösség valamikor az 1960-as, 1970-es évek fordulóján, a német kisebbség pedig a '70-'80-as évtizedek során bekövetkezett masszív kivándorlási hullám nyomán gyakorlatilag szimbolikus méretűvé zsugorodott, a jelek szerint a romániai magyarságon a sor: 2002-ben a tíz évvel korábbi állapotokhoz képest több mint 200.000 lélekkel számlált kevesebbet, a demográfiai trendek és a szakemberek által mért migrációs hajlandóság pedig a romániai magyarok lélekszámának további látványos zuhanását vetítik előre.

Kétségtelen, hogy a romániai magyarság drámai fogyatkozásához fokozott mértékben járul hozzá Magyarország elszívó hatása. Az anyaország és Románia közötti fáziskülönbség mellett – ami azt eredményezte rövid távon, hogy sok romániai magyar ma úgy gondolja: Magyarországon ugyanannyi munkával a romániaiánál jóval magasabb életszínvonalat lehet elérni, a jobban szervezett társadalom, a hatékonyabb államapparátus és a magasabb színvonalú szociális szolgáltatások viszonyai közepette pedig jobb az életminőség – sajátos fejlemény, hogy az anyaország elszívó hatásának újabban maguk az európai folyamatok adnak újult lendületet. Azt követően, hogy Magyarország, az Európai Unió tagállamaként része lett a munkaerő szabad áramlását lehetővé tevő térségnek, számolni kell azzal, hogy egyes tevékenységi területeken a nyugatabbra vándorló magyar munkaerő üröket hagy maga után, amelyeket a szomszédos országokban élő magyar nemzetrészekből a legkézenfekvőbb felölteni. Ennek a jelei máris, kevéssel Magyarország uniós felzárkózását követően mutatkoznak, és úgy tűnik, hogy a migrációs hajlandóság fentebb jellemzett trendjei által kialakított közhangulatban senkit nem zavar, hogy a magyar államapparátus alacsonyabb szintjein az önmagát hallgatólagosan legitimáló, a határon túli magyarok bevándorlását szorgalmazó gyakorlat nehezen feloldható ellentmondásban van Magyarország nemzet- és szomszédáspolitikai elveivel, amelyek szerint az anyaországnak érdeke támogatni a szomszéd országokba szakadt nemzetrészeket, szülőföldjükön való megmaradásuk és boldogulásuk érdekében.¹⁸

---

¹⁸ Fontos itt megjegyezni, hogy a romániai magyar kisebbség egy jelentős részének ez a markáns Magyarország fele való orientációja megváltozhat, amennyiben Románia gazdasági fejlődésében pozitív trendek kezdenek kibontakozni.

Noha megbízható eszközökkel nehezen mérhető, a romániai magyarok kivándorlási stratégiáira komoly befolyást gyakorol az utóbbi időben az a körülmény is, hogy úgy tűnik, a kisebbségi jogharc parlamentáris eszközökkel folytatott küzdelme – rövid távon legalábbis – nem kecsegtet azoknak a céloknak a elérésével, amelyeket a romániai magyarság politikai érdekképviselője a közösség hosszútávú fennmaradásához elengedhetetlenként tűzött maga elé: a romániai magyar közösség államalkotó, társnemzeti jellegének a tükröződése az alkotmányban, az etnikai alapú területi autonómia a Székelyföldön, a kulturális autonómia a magyarság azon része számára, amely nem él tömbszerű közösségekben, és az önálló, államilag finanszírozott magyar nyelvű egyetem.

Aligha férhet kétség ahhoz, hogy ezeknek a kivándorlási kedvet fokozó trendeknek az ellensúlyozásához igen magas szintű politikai akarat, befolyásos szereplők összehangolt erőfeszítése volna elengedhetetlen. Ahhoz, hogy egy ilyen szintű koordinációra sor kerülhessen, arra volna mindenképp szükség, hogy a román fél nevében eljárók ne tekinthessék visszatérően potenciális veszélyforrásnak a romániai magyarságot, és ennek megfelelően ne utasíthassák el az általa megfogalmazott, jogos követeléseket azon a címen, hogy azok a román állam érdekeivel összeegyeztethetetlenek. Mindez pedig nem kevesebbet feltételezne, mint hogy valakik valahol, a megfelelő helyen, módszeresebben látnak hozzá a viszonyt mindkét oldalon terhelő előítéletek felszámolásához, és azoknak a makacsul újratermelő körülményeknek az ellensúlyozásához, amelyek újabb és újabb generációkat kényszerítenek arra mindkét országban, a jelek szerint 1989 után is, hogy történelem uralkodó szemlélete által rájuk erőltetett fogalmakban fedezzék fel a maguk számára, újra és újra, a román–magyar viszony „megoldhatatlanságát”. Például úgy, ahogy erre az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW)¹⁹ által szervezett programok keretében tesznek visszatérően, immár negyedik évtizede, kísérletet.

Ami eddig történt

Bármennyire is paradoxonnak tűnik, a fentiek alapján számolni kell az-
zal, hogy Magyarország és Romániai nemzetpolitikai érdekei a történelem során első ízben látszanak megegyezni: az anyaország képzett, magyarul beszélő munkaerő-szükséglete egyfelől, és az a körülmény másfelől, hogy a számottevő politikai erőt képviselő romániai magyarság politikai célkitűzései nem egyeztethetők össze – rövid távon legalábbis – a román állam nemzetépítő stratégiáival, azt a minden érintett fél számára előnyösnek látszó alternatívát látszanak erősíteni, hogy a megoldás a romániai magyarság fokozatos, ám a lényegét tekintve tömeges áttelepedése Magyarországra. Ebben a válto-

---

¹⁹ Lásd ezzel kapcsolatban Monica Robotin és Szávicz Petra tanulmányát jelen kötetben.

zatban mindkét országnak saját előnyére sikerül érvényesítenie a nemzetállami logikát: Magyarországnak sikerül fenntartania a nemzetállami jelleg által megkívánt homogenitást a negatív demográfiai trendek viszonyai közepette is, Romániának pedig sikerül újabb fontos lépést tennie a politikai mobilizációval együtt járó kulturális megosztottság nehezen adminisztrálható következményeitől való szabadulás – és ezzel együtt a fokozottabb etnikai, nyelvi és kulturális homogenitás – irányába.

A romániai társadalom kulturális gazdagságának fenntarthatósága és a romániai magyar kisebbség megmaradása mellett elkötelezett civil kezdeményezés szempontjából jogosnak látszanak tehát a következő kérdések: Valóban számolni kell-e azzal, hogy a román–magyar történelmi megbékélésről mindaddig nem lehet beszélni, amíg romániai magyar közösség befolyásos politikai erő képvisel Romániában? El lehet-e képzelni a román–magyar viszony rendeződésének olyan változatát, amely nem követeli meg feltételként, illetve nem eredményezi következményként a romániai magyar kisebbség felszámolódását?

Mielőtt rátérnénk annak értékelésére, hogy milyen válaszok szálazhatók ki a fenti kérdésekre az ankétra beérkezett állásfoglalásokból, szükségesnek látszik röviden áttekinteni, mi történt 1989 óta a román–magyar viszony történetében. Rövid összefoglalónkat négy szereplő-kategória köré csoportosítva tagoljuk: az államközi viszony fontosabb eseményeire, a szélesebben értelmezett politikum, illetve a különböző politikai aktorok reakcióira, a civil társadalom kezdeményezéseire, valamint az értelmiségi dialógus emlékezetesebb mozzanataira összpontosítva.

Noha minden bizonnyal hiba volna alábecsülni az eddigi kezdeményezések és a különböző aktorok erőfeszítéseinek az érdemeit, egészében véve megállapítható, hogy mindaz, ami a román–magyar viszonyt terhelő előítéletek felszámolása érdekében az eddigiekben történt messze elmarad – mind a koncepció távlatossága, mind a kezdeményezések eredményessége szempontjából – a szükségletek mögött. A viszony alakulásának egyes mozzanatai pedig beszédes bizonyítékként fogható fel arra nézve, hogy az előítéletek és a kölcsönös gyanakvás milyen dimenzióival kell még mindig számolni.

Az államközi viszony alakulásának legkiemelkedőbb eseményei az alapszerződés 1996-ban, Temesvárott sorra kerített aláírása és a státus-törvény körül kialakult polémia, illetve annak lecsengése a 2001 decemberében megkötött Orbán-Nástase egyezményt követően.²⁰ Noha nem tekinthető szigorú értelemben vett államközi eseménynek, fontos szerepe volt a román–magyar államközi viszony normalizálásában az RMDSZ kormánykoalíciós szereplé-

---

²⁰ Fontos itt megjegyezni, hogy az államközi viszony alakulására jelentős befolyással volt a két ország nemzetvédelmi és belügyekben illetékes minisztériumai közötti, röviddel az 1989-es eseményeket követően kibontakozott együttműködés is, amely többek között a határ-ellenőrzés normalizálódását, új határátkelő-helyek megnyitását, illetve a két hadsereg több közös akcióját eredményezte, gyakran a hivatalos kapcsolatokat jellemző hangulattal gyökeresen ellenkező szellemben.

sének az 1996-2000 közötti mandátum idején, illetve Románia NATO-taggá való válásának 2003-ban: mindkét esemény azoknak a pozícióit gyöngítette Romániában, akik 1989 óta kitartóan azon igyekeztek – időnként nem teljesen eredménytelenül –, hogy politikai tőkét kovácsoljanak a mondvacsinált „magyar veszélyből”.²¹

Az alapszerződés előkészítésének eseményeire már csak azért is érdemes kitérni röviden, mert Ion Iliescu, román államelnök 1995 augusztusában, az 1992 óta húzódó tárgyalássorozat egyik holtpontján, éppen a francia–német megbékélési modellre hivatkozva próbálta újjólag napirendre tűzni a román–magyar viszály rendezésének kérdését. Amit arra a bukaresti Nemzetközi Kutatások Központjának (Centrul de Studii Internaționale) elemzői rámutattak, az államelnök értelmezése, és az a mód, ahogyan azt megpróbálta érvényesíteni a román–magyar közeledés kontextusában, gyökeresen ellenkezett a francia–német viszonyt meghatározó dokumentumok szellemiségével, jelesül Robert Schuman, francia külügyminiszter 1950 május 9-én közreadott Nyilatkozatával, amelyet az Európai Közösséghez elvezető egyik alapdokumentumként tartanak számon²². Miközben Schuman a történelemmel való megbékélés szellemében foglalt állást a közös jövő kérdéseiben, addig Ion Iliescu egy élesen magyarelles rendezvény – az 1940-es Bécsi Döntés 55. évfordulójának szentelt történelmi megemlékezés – keretei között fogalmazta meg felhívását a megbékélésre, és a romániai magyar kisebbség kérdésének szigorúan román belügyként való elfogadását jelölte meg annak román oldalról támasztott feltételeként.²³ Az 1996 szeptemberében aláírt és a Román Parlament által röviddel azt követően ratifikált alapszerződés ehhez képest lényeges előrelépésnek számít. A szerződés szövege első ízben rögzíti, hogy a kisebbségi kérdést a felek nem tekintik az állami szuverenitás hatáskörébe tartozónak, hanem az államközi együttműködés egyik aspektusaként fogják fel azt. A szerződés igen részletesen foglalkozik a kisebbségek jogaival és védelmével, gyakorlatilag teljes mértékben tartalmazván mindannak az elvi keretét és lehetőségét, amit az 1963-as francia–német szerződés előíranyzott, és amit az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-

²¹ Megközelítésünk azokra az eseményekre szorítkozik, amelyek az anyaország–kisebbség–többségi nemzet hármass viszonyrendszer szempontjából és azon belül bírnak megkülönböztetett jelentőséggel, illetve a felek valamelyikének a kezdeményezésére jöttek létre. Ez nem jelenti természetesen, hogy az elemzés kibővíteni próbálná a román–magyar viszony alakulására az Európa Tanács, az EBESZ Kisebbségi Főbiztosa vagy más nemzetközi szervezetek által gyakorolt befolyás jelentőségét. Ezek szerepéről lásd István Horváth: *Facilitating Conflict Transformation. Implementation of the Recommendations of the OSCE High Commissioner on National Minorities to Romania, 1993-2001*, Hamburg: CORE Working Paper 8, 2002.

²² Lásd ezzel kapcsolatban Monica Robotin és Szávicz Petra tanulmányát jelen kötetben.

²³ A Nemzetközi Kutatások Intézete álláspontjának további részleteit tekintve lásd: Gabriel Andreescu: *Ruleta. României și maghiarii, 1990-2000*, Iași: Polirom, 2001, 180-188.

Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW) az azóta eltelt 40 esztendő alatt megvalósított.²⁴

A magyar státus-, illetve kedvezménytörvény és a körülötte kialakult polémia különös fejezete a román–magyar viszony közelmúlt-történetének. Ezt az eredetében bonyolult, a magyar bel-, illetve nemzetpolitika történetében sajtóságos helyet elfoglaló eseményt egyetlen vonatkozására leszűkítve azt mondhatnánk, hogy abban a magyar félnek a fordulat utáni első évtized kisebbségpolitikai hozadékával kapcsolatos elégedetlensége, és az alapszerződésben rögzítettek kivitelezhetetlenségével összefüggésbe hozható bizalmatlansága nyilvánult meg. Mindennek gazdasági teljesítménye és integrációs sikerei okán regionálisan megerősödött országgént, hosszú idő óta alkalommal a kezdeményező pozíciójából, egyoldalú politikai lépések révén adott hangot Magyarország.²⁵ A román fél reakciója pedig ehhez mérhető volt. Egy látványos apparátust mozgósító, Adrian Năstase miniszterelnök irányítása alatt megjelentetett angol nyelvű publikációban például az olvasható, hogy a 2001 decemberében tető alá hozott, Orbán és Năstase miniszterelnökök által aláírt *Egyetértési Nyilatkozat* visszahozta „az autentikus, kétoldalú dialógus útjára” a kedvezménytörvény elfogadásának egyoldalú gesztusa által elakasztott – az eredetiben a „dérage” kifejezés szerepel –, addig el az alapszerződés szellemiségére alapozott kétoldalú viszonyt.²⁶

A román–magyar állam-, illetve kormányközi viszony azóta látványosan, évtizedekre visszamenően rendhagyónak számító módon jónak mondható. Hogy azért nincs minden rendben, és a mélyben a látszatok ellenére komoly szemléleti ellentétek feszülnek, azt éppen Adrian Năstase legutóbbi, Orbán Viktorhoz intézett nyílt levele bizonyítja, amelyben Románia miniszterelnöke a magyar politikai ellenzék vezetőjének a szemére veti, meglehetősen éles hangnemben, a romániai magyar kisebbség helyzetére vonatkozóan tett korábbi kijelentéseit.²⁷

²⁴ A két szerződés szövege a Függelékben olvasható. A román–magyar alapszerződés jelentőségéről lásd Cornerliu-Liviu Popescu: „Protecția minorităților naționale prin tratatele de bază ale României cu vecinii săi”, in: *Studii Internaționale*, 1998/4, 46-54. Lásd még ezzel kapcsolatban Arie Bloed–Pieter van Dijk (ed): *Protection of Minority Rights Through Bilateral Treaties. The Case of Central and Eastern Europe*, The Hague–Boston–London: Kluwer Law International, 1999.

²⁵ Lásd erről Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete*, Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2004, 147-208.

²⁶ Adrian Năstase–Raluca Miga-Begțeliu–Bogdan Aurescu–Irina Donciu: *Protecting Minorities in the Future Europe. Between Political Interest and International Law*, București: Monitorul Oficial, 2002, 198.

²⁷ A levélben többek között a következők olvashatók: „Nem szeretném azt a látszatot kelteni, hogy Romániának csak érdemei lennének, miközben mások hiányosságok miatt marasztalhatók el, de csalódottsággal tapasztalom az ön Tusnád-i üzenetének konfrontatív, nacionalista hangvételt, miközben ma Romániában az emberek, etnikumtól függetlenül, békésen és nyíltan folytatnak párbeszédet, európai módon gondolkodnak. Mélységesen elszomorít, hogy tapasztalnom kell az

A nagypolitikai eseményei mellett számos olyan kezdeményezésre, alkalmi vagy több-kevesebb rendszerességgel megszervezett rendezvényre is sor került, amelyek közvetve vagy közvetlenül a román politikai élet befolyásos szereplőinek a szemléletét próbálták befolyásolni a román–magyar viszony normalizálódásának érdekében. Megkülönböztetett szerepe volt ezek között a *Project on Ethnic Relations* amerikai alapítvány kezdeményezéseinek, amely 1993-mal kezdődően több alkalommal szervezett tematikus találkozót a román politikai elit és a romániai magyar kisebbség meghatározó képviselőinek a részvételével. Külön említést érdemel ezek közül az 1993 júliusában sorra kerített Neptun-i találkozó, amelynek keretében a két fél néhány jelentősebb képviselője a szervezők kezdeményezésére soron kívüli, mandátum nélküli tanácskozás keretében tett kísérletet az álláspontok közéletítésére. Noha az eseménynek fontos üzenet-értéke volt az előítéletektől terhes romániai nyilvánosság számára, a résztvevők mindkét részről elszigetelődtek politikai szervezeteiken belül, magyar részről pedig az elvtelen kompromisszum fogalma kötődik azóta is a Neptun-i eseményhez a kisebbségi

ön diskurzusának a radikalizmusát, azt, hogy kétségbe vonja az etnikumközi harmóniát és normalitást Romániában. Nem várom el, Orbán úr, hogy Romániának minden áron dicséretben legyen része, de nem is tudom megengedni, hogy az eddigi erőfeszítéseinket bárki is kétségbe vonja, mi több, azt állítsa, hogy azokról nem lehet beszélni, és hogy nincs demokrácia Romániában. (...) Megengedhetetlen, hogy a romániai magyar kisebbség, vagy bármelyik más kisebbség az anyaország belpolitikai vitáinak a tárgya legyen, bizonyos politikusi ambíciók kiélése érdekében. Nem tekinthető normálisnak, hogy bárki egy szomszédos ország etnikumközi viszonyaival kapcsolatos alaptalan állításokhoz folyamodjék, akkor sem, ha az látszólag politikai tőkét eredményez. Előbb vagy utóbb az emberek rá fognak jönni a hasonló fölvetések alaptalanságára, föl fogják fedezni azok visszásságát. Ne feledkezzünk meg arról, hogy Európa elutasította a Magyarország határain túl élő magyarokkal kapcsolatos törvény első változatát, éppen annak nacionalista visszásságai miatt, amelyek speciális, a többségtől megkülönböztetett jogállást próbáltak biztosítani a kisebbségeknek.” Forrás: a Román Kormány honlapja, *Discursuri, declarații, mesaje, interviuri, luări de poziție*; Emitent: Guvernul României – Purtătorul de Cuvânt al Guvernului, la data de 29.07.2004, a következő címen: <http://www.gov.ro/presa/afis-doc.php?idpresa=29922&idrubricapresa=2&idrubricaprimm=&idtema=&tip=2&pag=1&dr=>

Nincs tudomásunk arról, hogy a román miniszterelnök nyílt levelére hivatalos válasz érkezett volna. A FIDESZ honlapján a következő, 2004. július 29-i keltezésű MTI hír olvasható ezzel kapcsolatban: „Németh Zsolt, a Fidesz-frakció külügyi kabinetjének vezetője csütörtökön szokatlanul nevezte, hogy Adrian Năstase román miniszterelnök azelőtt nyilvánosságra hozta az Orbán Viktornak írt levelét, hogy azt a címzett megkapta volna: „szokatlan a román miniszterelnöknek, a diplomáciai etikett alapvető szabályait nélkülöző azon eljárása, hogy előbb tesz közé egy levelet, mint azt a címzett megkapja” – mondta. Németh Zsolt csütörtök esti nyilatkozatában hangsúlyozta: szerinte a román miniszterelnök tévesen vádolja a beszéd kapcsán Orbán Viktort belpolitikai kampányolással. „A Fidesz kormányon és ellenzékben egyaránt azokat a nézeteket képviselte, amelyeket Orbán Viktor Tusnádfürdőn kifejtett” – szögezte le. Mint mondta, ezzel szemben a

közgondolkodásban. Az álláspontok közelítésének a nehézségeit domborította ki az Atlanta-i tanácskozás is, amelyre 1995 februárjában, a Carter Center keretében került sor, a román és a romániai magyar politikai elit magas szintű képviselőinek a részvételével. A tanácskozás, amelyen Jimmy Carter volt amerikai elnök próbált közvetíteni, eredménytelenül zárult, és sarkosan ki-domborította az érdekek összebékíthetetlenségét. E két nem túl eredményes kezdeményezés mellett a *Project on Ethnic Relations* több hasznos tanácskozást szervezett különféle témák kapcsán újságírók, szakértők, közigazgatási tisztviselők részvételével, és bábáskodott olyan választásokat megelőző egyezmények megszületésénél, amelyek a nacionalista retorika kiszorítását célozták a választási kampányokból.

A közszereplők – és általában véve a közgondolkodás – befolyásának a szerepét vállalták magukra olyan romániai civil szervezetek is, mint a bukaresti székhelyű Társadalmi Dialógus Csoport (Grupul pentru Dialog Social – GDS) és a Román Helsinki Bizottság (APADOR-CH), a marosvásárhelyi Pro

román kormányfő eljárása a román választási kampánnyal magyarázható. „Pártjának a romániai önkormányzati választásokon megrendült pozícióit a nacionalizmussal és magyarellenességgel kívánja erősíteni” – tette hozzá. Németh Zsolt a román európai uniós csatlakozási szándék kapcsán felhívta a figyelmet: a koppenhágai kritériumok és a csatlakozás feltételeinek teljesítése nem olyan, mint a régi világban az ötéves tervek teljesítése. „A politikai kritériumoknak folyamatosan eleget kell tenni” – szögezte le. A politikus szerint az utóbbi időben sajnálatos módon beigazolódott, hogy a román választási törvény antidemokratikus és diszkriminatív. Hozzátette, hogy erről hamarosan a velencei bizottság is kifejezi álláspontját. Németh Zsolt kitért arra, hogy az autonómia a kisebbségi jogok biztosításának azon európai eszköze, amely nélkül nem lehet teljes Románia demokratikus fejlődése. „Másfél millió ember egybehangzó akaratát nem lehet lesöpörni az asztalról” – szögezte le Németh Zsolt, hozzáfűzve, hogy Románia uniós csatlakozását a Fidesz támogatja és a múltban is támogatta. Forrás: http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/legfrissebb/nemeth_0729.html Ugyancsak a FIDESZ honlapján, egy, az üggyel kapcsolatosan hozzá intézett kérdésre a következőket válaszolta Németh Zsolt: „Be kell vallanom férfiasan, én ezt egyszerűen nem értem, nem tudom mire gondolt a román kormányfő. Magyarországon jelenleg nincsen választási kampány, illetve, még ha választási kampány lenne is, azok a politikai szervezetek, amelyek a határon túli magyarok érdekében a belpolitikai szinten szoktak fellépni, azok ma már többnyire marginális erőkké váltak. Tehát a MIÉP, és ahhoz hasonló erők nem is nagyon tudják a határon túli magyarok ügyével támogatottságukat növelni, éppen ellenkezőleg: az elemzők szerint a határon túli magyarelles retorika sokkal eredményesebb kampány idején. Ezt látjuk akkor is, amikor 2002-ben a szocialisták a 23 millió román bevándorló veszélyével kampányoltak, vagy mint most is, amikor azt mondják, hogy a kettős állampolgárság tönkreteszi a magyar szociális ellátórendszert. Ezzel szemben az a helyzet, hogy Romániában valóban kampány van, amely Nástase szempontjából különösen fontos, hiszen bejelentette, hogy ő államelnök szeretne lenni, és szemmel láthatóan elővette a nómenklatúra-pártokra jellemző retorikát. Úgy látom, hogy most ennek lehetünk szemtanúi a levél kapcsán.” Forrás: http://www.szabad-europa.hu/online/menu/hirlap/interju/nemeth_0905.html

Európa Liga, a kolozsvári *Korunk* Baráti Társaság, az Etnikumközi Dialógusért Egyesület, és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja.

A GDS egy 1992 novemberében sorra kerített első, emlékezetes tanácskozást követően több alkalommal visszatért a román–magyar vita különböző aspektusaira, egy sokáig tekintélyesnek számító román nyelvű hetilap (22) hátsólapján biztosítva a nyilvánosságot a kérdés kiegyensúlyozottnak számító – ám a magyar várakozásokat nem mindig kielégítő – megközelítései számára.

Az APADOR-CH a román magyar viszony alakulásának fontos fordulópontjain alapos, jól dokumentált szakértői elemzésekkel járult hozzá a szereplők szemléletének alakításához.

A Pro Európa Liga talán a legmódszeresebben és a legkitartóbban kezdeményezett a román–magyar viszonyt terhelő előítéletek felszámolása érdekében, konferenciákat, kerekasztal megbeszéléseket, nyári egyetemeket szervezve és kiadványok egész sorát jelentetve meg a kérdés különböző aspektusairól. A Liga 1990-1997 között társszervezője volt a Bálványosi (később Tusnádi) Nyári Egyetemnek, amely a román és magyar politikusok közötti párbeszéd sokat ígérő fórumaként indult, az utóbbi években azonban – a magyar erőfitogtatás fokozatos eluralkodását követően – ezt a funkcióját többnyire elvesztette, és a romániai magyarság egyik fontos, hagyományossá váló eseményévé vedlett át, amelyen a román részvétel egyre jelentéktelenebb.

A *Korunk* Baráti Társaság az 1990-es évek közepén szociológiai vizsgálatokat kezdeményezett a román–magyar viszony alakulásának egzakt módszerű kutatása érdekében, azzal a céllal, hogy a vizsgálatok eredményei dokumentáltabb talajra tereljék a román–magyar vita szereplőit, és elejét vegyék a megbízható információk hiányát kihasználó nézőpontok eluralkodásának. Az 1994-1996 között háromszor megismételt, országos viszonylatban reprezentatívnak számító mintán elvégzett vizsgálatok erőteljesen kidomborítottak a románok és a romániai magyarok által támogatott etnopolitikai opciók közötti különbségeket.²⁸

A '90-es évek derekán a *Korunk* Baráti Társaság által képviselt törekvést jeleníti meg 2000 óta az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja is, amely a kérdés különböző vonatkozásait megvilágító több kutatást, és azok eredményeit dokumentáló kiadványsorozatot kezdeményezett.²⁹

---

²⁸ Lásd ezzel kapcsolatban: Gabriel Bădescu–Mírcea Kivu (ed): *Barometrul relațiilor etnice 1994–2002. O perspectivă asupra climatului interetnic din România*, Cluj-Napoca: CRDE, 2004 (megjelenés alatt).

²⁹ Publicațiile editate până acum de către Centru: Lucian Nastasă–Levente Salat (ed): *Relațiile interetnice în România postcomunistă – cartea albă a conferinței „Modelul românesc al relațiilor interetnice. Ultimii zece ani, următorii zece ani*, București, 7–8 iulie, 2000”, Cluj-Napoca: CRDE, 2000; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minoritățile etnoculturale. Mărturiile documentare. Țigani din România (1919–1944)*, Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Viorel Anăstăsoaie–Daniela Tarnovschi (ed): *Proiecte pentru Romii din România, 1990–2000*,

Az 1989 utáni román–magyar értelmiségi dialógus története kifejezetten látványos, bár eredményeit tekintve meglehetősen szerénynek mondható. A történet az 1990 március 19-20 között Budapesten megrendezett „Magyar-román párbeszéd. Értelmiségiek a történelmi megbékélésért” című tanácskozással indít, amelyen mindkét részről köztisztelőben álló értelmiségiek kötelezték el magukat a kölcsönös közeledés ügye mellett.³⁰ A történelem furcsa fintora, hogy a tanácskozással egy időben zajlottak a véres, emberáldozatokat követelő Marosvásárhely-i események, amelyek a közép-kelet-európai térség egyetlen erőszakba torkoló, nagyobb méretű etnikumközi konfliktusaként hosszú időre visszavetették a román–magyar közeledés ügyét.³¹

Az értelmiségi dialógus szorgalmazójának és keret-teremtőjének a szerepében találjuk az 1990-es évek közepével kezdődőleg a már említett Korunk Baráti Társaságot, amely román nyelvű, a magyar értelmiségi közgondolkodás termését és fontosabb dokumentumait a románság felé közvetítő antológiákkal (*Cumpăna*) és román–magyar sajtófigyelővel (*Magropress* és *Sajtófókus*) próbált közvetíteni az egymástól addig el teljességgel elszigetelt román és romániai magyar nyilvánosságok között. A Társaság néhány emlékezetes találkozót is szervezett Kolozsvárott, Bukarestben, illetve több helyszínen Magyarországon, az utóbbiak egyikét a magyar államelnök is megtisztelte jelenlétével.

A román–magyar értelmiségi párbeszéd történetének érdekes fejezete a *Provincia* csoportosulás 2000-2002 közötti tevékenysége, amely röpké három esztendeig színvonalas eszmecserét tett lehetővé egy azonos tartalmú, pár-

Cluj-Napoca: CRDE, 2001; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1945–1955)*, Cluj-Napoca: CRDE, 2002; Gabriel Andreescu: *Extremismul de dreapta în România*, Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (ed): *Politiă şi comunităţile multiculturale din România*, Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Evreii din România (1945–1965)*, Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Lucian Nastasă–Levente Salat (ed): *Maghiarii din România şi etica minoritară (1920–1940)*, Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Andreea Andreescu–Lucian Nastasă–Andrea Varga (ed): *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România (1956–1968)*, Cluj-Napoca: CRDE, 2003; Monica Robotin–Levente Salat (ed): *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*, Budapest: LGI/OSI 2003.

³⁰ A résztvevők között ott találjuk a következőket: Mircea Dinescu, Ioan Alexandru, Dan Petrescu, Smaranda Enache, Gabriel Liiceanu, Sorin Antohi, Gabriela Adameşteanu, Domokos Géza, Cs. Gyimesi Éva, Kányádi Sándor, Demény Lajos, Pálfalvi Attila, Tabajdi Csaba, Csőori Sándor, Cseres Tibor, Bodor Pál, Pomogáts Béla, Köteles Pál.

³¹ Lásd erről István Horváth: *I.m.*, 26-27, illetve Gabriel Andreescu: *I.m.*, 36-38. A vásárhelyi események fent hivatkozott egyedisége a konfliktus politikai jelentőségére utalt. Az etnikai konfliktusok 1990–1995 közötti romániai történetét tekintve lásd Ioaneta Vintileanu–Gábor Ádám (ed): *Politiă şi comunităţile multiculturale din România*, Cluj-Napoca: CRDE, 2003, első, „Documente privind conflictele intracomunitare desfăşurate în perioada 1990–1995” című fejezetét.

huzamosan megjelentetett, román és magyar nyelvű kiadvány hasábjain. Az, ahogyan ez a kezdeményezés kifulladásig, szomorú bizonyítéka azoknak a különböző természetű – egyaránt szemléleti, anyagi és mozgósítható emberanyag összefüggésében megmutatkozó – korlátoknak, amelyekkel a román–magyar közeledés ügyét szolgáló kezdeményezéseknek az ez idő szerint mozgósítható erőforrások tekintetében számolniuk kell.

Az értelmiségi párbeszéd egyik legutóbbi emlékezetes fejezete Tamás Gáspár Miklós, Erdélyből Magyarországra kitelepedett neves filozófus, megbecsült közéleti személyiség nevéhez fűződik, aki 2001 februárjában, egy Bukarestben megjelenő rangos román hetilapban (*Dilema*) levelet intézett „román barátaihoz”, amelyben felemlgette mindazt, ami megítélése szerint a román–magyar közeledés útját ez idő szerint még eltorlaszolja. A levél igen látványos reakciót váltott ki a kortárs román értelmiség színe-java részéről, beszédes bizonyítékaként annak a szakadéknak, amely ez idő szerint a román és magyar nézőpontok között húzódik.³²

Amire szükség volna

Noha a fenti számvetés közel sem készült a teljesség igényével, a felsoroltak elegendő bizonyítékként foghatók fel talán annak igazolására, hogy azok a kezdeményezések, amelyekre 1990-2002 között sor került, messze nem voltak elegendők a román–magyar viszonyt terhelő előítéletek kikezdéséhez. Megállapítható, hogy mindeddig nem került sor olyan kezdeményezésre, amelynek sikerült volna huzamosabban fenntartania a dialógus kerekeit és módszeresebben szert keríteni az ellentétek párbeszédre alapozott felszámolására. A kezdeti eufóriát követően a közeledés ügyét szolgáló események a '90-es évek második felében, utolsó harmadában gyérültek, a résztvevők köre fokozatosan szűkült, azok pedig, akik kitartottak, mintha arra a hallgatóságos következtetésre jutottak volna, hogy a dialógus látszatának a fenntartása érdekében módszeresen *el kell kerülni* azoknak a kérdéseknek a napi-rendre tűzését, amelyeket a leginkább meg kellene vitatni a szemléleti ellentétek meghaladása érdekében.

Ha mindezek figyelembe vételével próbáljuk elemezni a Pro Európa Liga és az Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja által kezdeményezett ankétára beérkezett válaszok jelenségrajzát, szellemi horizontját és tartalmi vonatkozásait, a következőket kell megállapítanunk:

1. A jelenség egészét tekintve szembeötlő mindenekelőtt a beérkezett válaszok eloszlásának kiegyensúlyozatlansága: a felkérést komolyan vevők között aránytalanul kevés a román válaszoló, egyértelmű a magyar oldalról

---

³² A levélre többek között Andrei Pleșu, Theodor Baconsky, Pavel Câmpeanu, Zigu Ornea, Mircea Iorgulescu, Andrei Cornea, Victor Neumann válaszoltak, kevés kivétellel szinte egyhangúlag visszautasítva Tamás Gáspár Miklós helyzetértékelését.

megfogalmazott vélemények túlsúlya. E sajnálatos körülmény ellenére figyelemreméltó, hogy miközben mind a román, mind a magyar állam magas rangú intézményei részéről érkezett több, mint érdemlegesnek mondható visszajelzés, addig a romániai magyarság politikai érdekképviselőjét ellátó szervezet csúcsvezetésének nem volt mondanivalója a kérdésben.

2. A válaszok szellemi horizontját tekintve a következő kép rajzolódik ki:

2.1. a román válaszokat, kevés kivételtől eltekintve, az udvarias, bár némileg távolságtartó jószándék jellemzi; az állásfoglalások hangulatát sajátos, visszafogott optimizmus lengi be, amelynek azonban mintha az volna az üzenete: „tudjuk, az idő nekünk dolgozik”;

2.2. a magyarországi válaszolók állásfoglalásainak nagyobbik részében lényegesen több a tárgyszerűség, a kérdések rendszerint nincsenek megkezdve, ám ebből fakadóan a válaszok egy fokkal borúlátóbbak, és több apró részlet tekintetében mutatkoznak meg a román–magyar viszonyt terhelő sajátosan magyar előítéletek; több magyar állásfoglalásra nyomja rá ugyanakkor a bélyegét a romániai helyzet felszínes ismerete, ami azt eredményezi, hogy az alapvetően jóhiszemű javaslatok egy jelentős hányada gyakorlatilag kivitelezhetetlen;

2.3. a romániai magyar álláspontok egy részére a kilátástalanság nyomja rá érezhetően a bélyegét, aminek következtében ezek a válaszok olykor radikálisabb hangvételűek, a román–magyar viszony javításának a feltételeit pedig meglehetősen egyoldalúan ítélik meg.

3. A beérkezett válaszok tartalmi vonatkozásaira összpontosító elemzést a következő négy kérdéskör köré csoportosítva végeztük el: (1) milyen érvek hozható fel a román–magyar kapcsolatok dinamikájának a fokozását célzó kezdeményezések szükségessége mellett?; (2) milyen adottságok-körülmények akadályozzák ez idő szerint a román–magyar kapcsolatok intenzitásának a fokozását?; (3) milyen kezdeményezésekkel lehetne elérni a kétoldali kapcsolatok dinamikusabbá tételét?; (4) hogyan vélekednek a válaszadók a német-francia megbékélési modell alkalmazhatóságáról a román–magyar viszony összefüggésében?

3.1. A kapcsolatok dinamikájának a fokozása mellett a következő érveket hozták fel a válaszolók:

– a geopolitikai érv, illetve az euroatlanti integrációhoz fűződő mindkét oldali érdekek (Dan Berindei, Gál Kinga, Mircea Geoană, Márton Árpád, Anton Niculescu, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Somai József);

– a földrajzi érv, egyfelől a szomszédság ténye, másfelől a magyar és román szállásterületek részleges egybeesése tekintetében (Gál Kinga, Kántor Lajos, Lendvai L. Ferenc, Ioan-Aurel Pop, Somai József, Szabad György);

– az a tény, hogy 1,5 millió lelket számláló magyarság él Románia határai között, és az ebből fakadó, a helyzet minden érintett fél számára megnyugtató rendezésével kapcsolatos közös érdek (Gabriel Andreescu, Haller István, Németh Zsolt, Ioan-Aurel Pop, Somai József);

– a térségbeli biztonsághoz fűződő közös érdekek (Vasile Dâncu, Gál Kinga, Mircea Geoană, Haller István, Tóth Gy. László);

– a közös gazdasági érdekek (Vasile Dâncu, Enyedi György, Mircea Geoană, Márton Árpád, Antonb Niculescu, Rais Wallner István, Szabó Vilmos);

– a közös múlt, a részben közösnek tekinthető kulturális örökség (Bárdi Nándor, Vasile Dâncu, Ioan-Aurel Pop, Tóth Gy. László);

– a környezetvédelmi érdekközösség és a térség infrastrukturális fejlesztéséhez fűződő közös érdekek (Márton Árpád, Tóth Gy. László);

– a multikulturalitás önértéke és a kivándorlás megakadályozásához fűződő érdekek (Kelemen Attila, Victor Neumann).

3.2. A közeledést és a viszony javítását akadályozó körülmények, illetve adottságok közül a következőket emelték ki a válaszadók:

– az 1918 előtt román, illetve azt követően a magyar oldalon felgyűlt közösségi sérelmek és frusztrációk, a Trianon szindróma (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Vasile Dâncu, Kelemen Attila, Ioan-Aurel Pop);

– a mindkét oldali nacionalizmus, a kölcsönös ignorancia, kisebbségi és felsőbbrendűségi érzések mindkét oldalon (Enyedi György, Gál Kinga, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann, Anton Niculescu, Somai József, Szabó Tibor, Szabó Vilmos, Szájer József, Tóth Gy. László);

– nacionalista pártok és politikai „vállalkozók”, akik a viszony feszült jellegének a fenntartásában érdekeltek mindkét oldalon (Gabriel Andreescu, Vasile Dâncu, Mircea Geoană, Kántor Lajos, Ioan-Aurel Pop, Somai, Szabó Tibor, Tóth Gy. László);

– a közös megismerést, a tényleges együttműködést szorgalmazó kezdeményezések kis száma és viszonylagos eredménytelensége (Dan Berindei, Enyedi György, Gál Kinga, Haller István, Rais Wallner István);

– egymásnak ellentmondó módon megítélt történelmi események (Jankó Szép Sándor, Lendvai L. Ferenc, Victor Neumann);

– a romániai magyarság helyzetének a rendezetlensége (Dénes László, Kende Péter, Márton Árpád);

– a kölcsönös bizalmatlanság (pl. Szabad György), illetve a magyar irrendentizmustól való félelem román oldalon (pl. Kende Péter);

– az érdekek kiegyensúlyozatlansága (Bárdi Nándor, Dan Berindei, Horváth István);

– fokozott hajlam mindkét oldalon a vélt igazságokba való bezárkózásra (Demény Péter).

3.3. A kapcsolatok intenzitásának a növelését szolgáló kezdeményezésként a következőket tartanák szükségesnek a válaszolók:

– a viszonyt terhelő problémák körültekintőbb számbavétele, problémakatalógus elkészítése (Bárdi Nándor, Haller István);

– a történelem etnocentrikus, a kölcsönös ellenségképet reprodukáló szemléletének a felszámolása egyik³³, vagy mindkét oldalon (Dénes László, Haller István, Márton Árpád, Victor Neumann, Ványolós A. István, Daniel Vighi);

– a közgondolkodásra gyakorolt befolyás mindkét oldalon, a közeledés, illetve az európai értékekre alapozott viszony kialakítása és a nacionalizmusok visszaszorítása érdekében (Haller István, Ioan-Aurel Pop, Rais Wallner István, Daniel Vighi);

– a cserekapcsolatok kiterjesztése a társadalom különböző rétegeire (Demény Péter, Dénes László, Haller István); a kormányközi és a helyi közigazgatás intézményei közötti intenzívebb együttműködés (pl. Enyedi György); a kulturális cserék körének kiszélesítése a jobb kölcsönös megismerés érdekében (Mircea Geoană, Jankó Szép Sándor, Kántor Lajos, Kürti László, Szabad György, Tóth Gy. László, Daniel Vighi); a különböző tudományos társaságok, szakértői testületek közötti együttműködés (Enyedi György, Szájer József, Tóth Gy. László); együttműködés a közös munkaerőpiac dinamizálása érdekében (Kürti László, Somai József); együttműködés a turizmus terén (Mircea Geoană, Somai József); kétoldalú stratégia kidolgozása a környezetvédelem hatékonyabbá tétele érdekében (pl. Tóth Gy. László); közös sportrendezvények szervezése (Szabad György); a fiatal generáció közötti együttműködési formák szorgalmazása (pl. Enyedi György); a romániai magyarság kétnyelvűségének a kamatoztatása az együttműködési formák bővítésére irányuló erőfeszítésekben (Enyedi György); olyan, többek között határokon átnyúló együttműködési formák szorgalmazása, amelyek a mindennapi élethez kötődnek, nincsenek tekintettel az etnikai törésvonalakra, és ebből fakadóan nem erősítik, illetve nem reprodukálják azokat (Bárdi Nándor, Horváth István);

– a romániai magyarság helyzetének megnyugtatón rendezése, ami azt eredményezheti, hogy a kisebbség megítélésében felértékelődik a romániaság, helyzetének jobbrafordulását nem kizárólag az anyaországtól, a Budapest fele való orientálódástól várna (Bárdi Nándor, Dénes László, Somai József, Rais Wallner István);

– a kétnyelvűség reciprocitásra alapozott gyakorlata Románia magyarok által is lakott területein, ennek az elvnek a tükröződése az oktatáspolitikában és az iskolai gyakorlatban (Jankó Szép Sándor);

– átláthatóbb magyar külpolitika, amely következetesen támogatja Románia euroatlanti fölzárkózását (Szabó Vilmos).

3.4. A német-francia megbékélési modell alkalmazhatóságának a kérdésében a megfogalmazott állásfoglalások a következők szerint kategorizálhatók: (1) voltak, akik a párhuzam tarthatatlanságára, alaptalanságára vonatkozóan hoztak fel különböző érveket, és/vagy alternatív modelleket neveztek meg, amelyeket a román–magyar viszony kontextusában találóbbnak, célravezé-

---

³³ Egyes válaszok az előítéletek kérdésében egyoldalú álláspontra helyezkednek, abban az értelemben, hogy az azok fölszámolására irányuló kezdeményezéseket kizárólag a másik oldal összefüggésében vélik szükségeseknek.

többnek ítélnék meg; (2) voltak, akik a két helyzet közötti hasonlóságokra hívták fel a figyelmet, és ennek megfelelően a modell részleges alkalmazhatósága mellett tették le a voksukat; és végül (3) a legtöbben a különbségekre helyezték a hangsúlyt, és ennek megfelelően kételyeiknek adtak hangot a modell alkalmazhatósága tekintetében; ebben a kategóriában többen helyezkedtek arra az álláspontra, hogy a román–magyar megbékélésnek egy sajátos, semmi mással párhuzamba nem állítható utat kell bejárnia. Az alábbiakban ezek szerint a kategóriák szerint ismertetjük röviden a válaszokban kifejtett álláspontokat³⁴:

3.4.1. A párhuzam tarthatatlansága, és alternatív modellek mellett a következőképpen érveltek a válaszadók:

– a franciák és németek több évszázados, egymás elfogadására és kooperációra alapozott együttélése Svájcban alkalmasabb modell a román–magyar viszony összefüggésében, mint a francia–német megbékélés (Bárdi Nándor, Lendvai L. Ferenc, Tóth Gy. László);

– az osztrák–olasz viszony rendezése és az arra alapozott Dél-Tiroli berendezkedés nagyobb valószínűséggel vezetne eredményre a román–magyar reláció kontextusában is (Bárdi Nándor, Németh Zsolt);

– a finn–svéd reláció által kitermelt Åland-szigeti modell szolgálhatna inkább például a román–magyar viszony számára (Haller István, Kende Péter, Jankó Szép Sándor);

– a román–magyar viszony alakulása azért nem hasonlítható a francia–német történelmi megbékéléshez, mert a helyzet sajátos és megismételhetetlen logikája szerint alakul, valójában a megbékélés román–magyar modelljéről lehet beszélni (Vasile Dăncu, Szabó Tibor), illetve kívánatos volna, hogy egy ilyen modellt maguk az érintettek: románok és magyarok hozzanak létre (Gál Kinga, Németh Zsolt, Szájer József);

– a francia–német megbékélés azért nem szolgálhat modellül, mert az valójában nem több egy mítosznál; nem a megbékélés, hanem a problémák megkerülésének, elrejtésének, „a borítsunk fátylat a múltra” típusú megoldásoknak a modellje (Dénes László, Kürti László);

– a két modell párhuzamba állításának nincs realitás-alapja, a törekvés kizárólag vágyakat fejez ki (Kántor Lajos); illetve politikai trükk (Anton Niculescu).

3.4.2. A két helyzet közötti analógia, és ebből következően a francia–német megbékélési modellnek a román–magyar reláció kontextusában való alkalmazhatósága mellett a következő érvek fogalmazódtak meg:

– a két fél közötti geopolitikai érdekközösség, a regionális stabilitás, mint tét, a két helyzet közötti analógia bizonyítékeként fogható fel (Gabriel Andreescu, Gál Kinga, Mircea Geoană);

---

³⁴ Fontos megjegyezni, hogy ezek a kategóriák nincsenek egymást kölcsönösen kizáró viszonyban: egyes állásfoglalások, összetettségüknél fogva, akár mindhárom vonatkozásban példaként említhetők.

– román–magyar viszony rendeződése az Európai Unió sikeres keleti bővítésének, és a közép-kelet-európai térség stabilizálásának a feltételeként fogható fel (Mircea Geoană, Victor Neumann, Szabad György, Szabó Vilmos);

– az analógia megalapozott, noha a román–magyar megbékélés folyamata még nem zárult le, ez idő szerint is zajlik; a megbékélésnek az 1996-ban aláírt alapszerződés mindkét oldali, tisztességes betartására kellene alapozódnia (Ioan-Aurel Pop, Dan Berindei).

3.4.3. A két helyzet közötti különbségeket, és ennek megfelelően az analógia tarthatatlanságát a következő érvekkel támasztották alá a válaszokat megfogalmazók:

– ellentétben a francia–német kapcsolatokkal, a román–magyar viszony igazi tétje belpolitikai természetű, a romániai magyarság helyzetével függ össze (Gabriel Andreescu, Gál Kinga);

– míg Franciország és Németország Európa két befolyásos állama volt, és viszonyuk rendeződésének ehhez fogható volt a tétje, Románia és Magyarország két csekély befolyással rendelkező közép-kelet-európai állam, amelyek viszonyának alakulása nem bír különösebb jelentőséggel összeurópai szempontból (Bárdi Nándor, Enyedi György, Kende Péter);

– a francia–német modellt az teszi alkalmazhatatlanná a román–magyar viszony összefüggésében, hogy mások a térség hagyományai a mentalitás-történet és a politikai kultúra összefüggésében (Vasile Dâncu, Dénes László, Rais Wallner István);

– a két helyzetben a vita tárgyát képező területek – Elzász-Lotaringia és Erdély – közötti különbségek: a két vitatott régióban élő kisebbségek össze nem hasonlítható méretei (Márton Árpád, Németh Zsolt, Szájer József), illetve a két térségre jellemző identitás-szerkezetek közötti különbségek (Németh Zsolt, Victor Neumann, Tóth Gy. László);

– a két konfliktus időtartamának és természetének a különbségei: a francia–német viszály rövidebb múltra tekint vissza, mint a román–magyar, alapját az európai elsőbbségért való rivalizálás képezte; a megbékélésre pedig olyan körülmények között került sor, amelyek nem állíthatók párhuzamba a román–magyar viszony jelenbeli alakulásával (Gál Kinga, Horváth István, Németh Zsolt, Szabó Tibor, Ványolós A. István);

– a román–magyar viszony jelenében nincsenek olyan szereplők, akik a francia–német megbékélést lehetővé tevő, Európa érdekeit a nemzeti érdekek fölé helyező politikusokhoz volnának hasonlíthatók (Jankó Szép Sándor).

Következtetés

A kezdeményezők megítélésben a válaszok által kirajzolt kép fölöttébb tanulságos. Enyhe túlzással azt lehetne állítani, hogy míg a magyar oldal nevében nyilatkozók többsége tiltakozik a párhuzam ellen, vagy legalábbis a modellben rejlő lehetőségekkel szembeni bizalmatlanság regiszterében fogalmazza meg állásfoglalásait, román részről a válaszolók döntő többsége lezá-

rult, befejezett tényként beszél a román–magyar megbékélésről. Amiből az a mindkét oldal által osztott következtetés adódik, hogy a kérdéssel úgy, ahogy az ankét kezdeményezői javasolták, nem is érdemes foglalkozni. Szembeöt-lő, hogy mind a magyar, mind a román oldal nevében nyilatkozók zömének figyelmét elkerülte a jelek szerint, hogy a francia–német megbékélés történe-te nem zárul le 1963. január 22-én, a francia–német Együttműködési Szerző-dés aláírásával. Ellenkezőleg, a tulajdonképpeni munka azt követően kezdő-dött, és kisebb intenzitással ugyan, de ma, négy évtized múltán is tart. A köz-ben eltelt négy évtized alatt pedig fölöttébb komoly kormányközi együttmű-ködést, jelentős erőforrások mozgósítását feltételezte mindkét oldalon, és a fiatalok egymást követő egész generációit érintette meg és befolyásolta szem-léletének alakulásában.

Jelen kötet és az azt megelőző ankét kezdeményezőinek a megítélésében – a fenti felsorolásban összefoglalt több fontos meglátás mellett – aligha kell ennél meggyőzőbb bizonyíték arra nézve, hogy mekkora szükség volna arra, hogy valakik a román–magyar viszony összefüggésében fölállalják azt a munkát, amelyet a német-francia megbékélés történetében az Office Franco-Allemand pour la Jeunesse/Deutsch-Französisches Jugendwerk (OFAJ/DFJW) végez több mint négy évtizede. Kezdeményezésünk ezt az ügyet kívánja szol-gálni. Csak remélni lehet, hogy a kezdeményezés visszhangra talál, és hogy az ügynek kerül megfelelően befolyásos pártfogója, mielőtt még a román–ma-gyar viszony rendezetlenségének a kérdését a romániai magyar kisebbség tö-meges kitelepedése veszi le a napirendről.

SALAT Levente

Kolozsvár, 2004. szeptemberében